

A nyelv- és a nemzetstratégia szorosan összefügg

Páros interjú az adai Hódi Évával és Hódi Sándorral

A szerbiai Adán minden ősszel, október második hétvégéjén megrendezik a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat. Ekkor zajlik a vajdasági magyar középiskolások anyanyelvi vetélkedője, megemlékeznek az adai születésű Szarvas Gábor nyelvészről, a Nyelvőr első szerkesztőjéről, s egy tematikus kiállítás és nyelvészeti konferencia, valamint kiadvány is gazdagítja a programot. Ennek a fontos eseménynek a szervezője, irányítója Hódi Éva, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület elnöke, valamint ebben is segítője, férje, Hódi Sándor pszichológus... Adódik az első kérdés: mikor és hol kapcsolódott össze életük?

HÉ: 1968-ban ismerkedtünk meg. Én Budapesten születtem, itt jártam iskolába, és akkoriban az ELTE BTK magyar-orsz szakának másodéves hallgatója voltam. Az egyetemen hozott össze minket a sors Hódi Sándorral, aki Jugoszláviából érkezett, és az ELTE pszichológus hallgatója volt. 1973-ban kötöttünk házasságot, 1975-ben kiköltöztünk Jugoszláviába, Adára, az akkor egyéves kislányunkkal. Én az adai középiskolában kezdtem tanítani, férjem a helyi szerszámgépgyár munkapszichológusa lett. Munka mellett férjem több könyvet megjelentetett, ezeket előzetesen mindig átnéztem, észrevételekkel láttam el, lektoráltam. Jómagam is írtam cikkeket, tanulmányokat különböző vajdasági lapoknak. A '90-es évek elején nagy társadalmi változások következtek be. Az ország szétesett, de a civil szerveződés megindult, különböző művelődési és más szervezetek jöttek létre. Ekkoriban alakult meg a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, melynek elnökévé választottak. Az Egyesület munkájába férjem is bekapcsolódott, és komoly szellemi munícióval gazdagította az Egyesület tevékenységét.

HS: Évával Budapesten az egyetemi évek alatt ismerkedtünk meg. Utána néhány évet még ott töltöttünk, majd Délvidékre költöztünk. A vé-

letlenül múlt, hogy Adára kerültünk. Fiatal házaspár voltunk, egy gyermekkel, szolgálati lakást kaptunk és mindketten jól jövedelmező állásba kerültünk. A főváros után tulajdonképpen beleszőpöntünk egy kisvárosi életbe, és vele együtt a kisebbségi létbe. Nem volt könnyű. Új helyzetek, kihívások, feladatok, emberek. Közel negyven éve tartó küzdelmes élet lett belőle. Szerencsére Budapesttől, Magyarországtól sohasem szakadtunk el teljesen. Az életformát, felfogást, értékrendszert, szokásokat, problémákat illetően a mai napig kettős vonatkoztatási rendszerben élünk, aminek a hátránya mellett megvan a maga előnye is: teljesebb – és talán hitelesebb – rálátás nyílik az életre. Éva derekasan helytállt, és nem csak nekem volt nagy segítségemre, de szerintem a vajdasági magyarság is sok mindent köszönhet neki. Tudjuk, aki akarja vinni valamire, Budapestre igyekszik. Ő meg a pesti életformát és velejáró lehetőségeket felcserélte egy vergődő-halódó kisebbség szellemi-kulturális életének felemelésére, nemzetmentő munkára, ami meglátásom szerint az egyetemes magyarság, illetve a nemzet sorsáért felelős illetékesek részéről több elismerést érdemelne.

- Mikor indult a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok? Melyek voltak a legnehezebb, és melyek a legszebb évek?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat még 1970-ben szervezték meg először Adán, Szarvas Gábor szülőhelyén. Ebből a korszakból kiemelhetnénk az 1972-es rendezvényt. Ekkor avatták fel az adai Szarvas Gábor mellszobrot, amelyet azóta is minden alkalommal megkoszorúznak. A szoboravató beszédet Bárczi Géza tanár úr tartotta. Kezdetben két évente került sor a Nyelvművelő Napok megrendezésére, de hamarosan már jelentkeztek a gondok. 1976-ban két előadó nem léphetett fel, 1981-ben pedig az egész rendezvényt betiltották, a szervezők párt-

büntetések kaptak. Válságba került az egész rendezvény, amely válságot az 1990-es évek elején sikerült leküzdeni. Ebben nagy szerepe volt az új törvényes rendelkezéseknek, melyek lehetővé tették a nemzeti alapon való szerveződést, valamint a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület megalakulásának, mely szervezet kezébe vette a Nyelvművelő Napok ügyét. A nyelv-művelés folyamatossága érdekében ettől kezdve a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat minden évben megszervezzük, és annak ellenére, hogy az ország súlyos gazdasági-politikai helyzetbe került, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat minden alkalommal sikerült megtartanunk.

A '90-es évektől kezdődően a mai napig terjedő több mint húsz évben a legnehezebb időszak az volt, amikor az ország háborúkat viselt, és az újságok, a rádió, a televízió egyfolytában bemondta, hogy külföldi állampolgárok saját érdekükben ne utazzanak Jugoszláviába (Szerbiába). Nálunk nyugalom volt, szerveztük a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat, előadónk nem voltak veszélyben, de nem volt könnyű erről meggyőzni őket. Itt szeretném megköszönni Szűts László tanár úrnak, aki közel húsz éven át vezette az általános iskolák 7. osztályos tanulói számára a játékos nyelvi vetélkedőt, hogy a háborús években sem maradt el, mindig számíthattunk rá, és Sebestyén Ádám tanár úrnak, aki korábban nem ismert minket, de a média vészharang-kongatása ellenére is megbízott bennünk, eljött, megtartotta előadását. Az 1999-es Szarvas Napok vendégei és előadói még láthatták Ada különböző pontjain az Óvóhely feliratú táblákat is, amelyeket a tavaszi bombázások alkalmából tettek ki, és akkor még nem szedtek le.

Ezek voltak azok a nem mindennapi, mára már történelemmé vált körülmények, amelyek közepette is mi a Nyelvművelő Napok szervezésével foglalkoztunk. Néha csodálkozva néztünk egymásra: ez is beletartozna a nyelv-művelésbe? Ki gondolná, hogy egy nyelvésznek olykor saját személyi biztonságának kérdésével is foglalkoznia kell, nemcsak a nyelv védelmével?

Ami a legszebb éveket illeti, azt hiszem, hogy az általunk szervezett több mint húszéves periódus összességében szép időszak volt. Igen komoly nyelvészeti témákat tárgyaltunk meg a rendezvény tudományos tanácskozásain, és

nem egy alkalommal itt fogalmazódtak meg először olyan gondolatok, amelyek a magyar nyelv jelenlegi helyzetével, illetve jövőjével kapcsolatban sorsformáló jelentőségűek lehetnek. Gondolok itt pl. a magyar nyelv és kultúra helyzetének és lehetőségeinek egészen más megítélésére, mint ami a köztudatban általános, a nyelvstratégiával kapcsolatos elképzelésekre, a nyelvek és nyelvjárások jövőjével kapcsolatos javaslatokra. Elégedettek lehetünk azzal is, hogy a fiatalok körében az anyanyelv iránti érdeklődést sikerült fenntartanunk, sőt növelnünk – a játékos nyelvi vetélkedőt a jelentkezők nagyobb száma miatt már két részben – elődöntő és döntő megszervezésével – tudjuk lebonyolítani, sőt az érdeklődés már az alsó tagozatos diákokra is kiterjedt, az ő számukra is szervezünk játékos versenyt. Ha mégis ki kellene emelnem, melyeket tartok a legszebb évekknek, azt mondanám, hogy talán a 2007-től mostanáig tartó évek lennének ezek. 2007-ben A magyar nyelv és kultúra a világhálón címmel szerveztük meg rendkívül izgalmas rendezvényünket, és először itt éreztem, hogy az előadók és a hallgatóság végig az egész tanácskozáson együtt gondolkodik, a közönség szinte együtt rezdül az előadókkal. Azóta tudatosan törekszünk arra, hogy ezt a nem mindennapi - tudományos tanácskozásokon azt hiszem, igen ritka – élményt megteremtjük.

- A „napokon” a magyar nyelvtudomány jelesei megfordultak... Kiket említenének meg a gazdag névsorból?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok fennállásának immár 43 éve alatt a magyar nyelvtudomány számos kiváló képviselője megfordult. Száznál is több azoknak a jeles nyelvészeknek és más kiválóságoknak a száma, akik részvételükkel megtisztelték rendezvényeinket. E tiszteletre méltó névsorból ez alkalommal csak néhány nevet tudok megemlíteni, de honlapunkon szinte a teljesség igényével feltüntettük minden előadónk nevét. A régebbi időkből Szathmári István, Szende Aladár, Deme László és a már említett Bárczi Géza nevét említeném meg, aki az adai Szarvas-szobrot felavatta. Többször járt nálunk nyelvi játékokat vezetni Grétsy László tanár úr, akit aztán Szűts László követett majd húsz éven keresztül. Wacha Imre tanár úr finom észrevételeire, nagy tapintattal kifejtett értékeléseire a középiskolások

beszédversenyén nyújtott produkciókkal kapcsolatban mindmáig emlékszünk. Lőrincze Lajos a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok állandó vendégei közé tartozott. A Szarvas Napokról mi küldtük el a már kórházban levő Lőrincze tanár úrnak azt a levelet, amelyet utoljára el tudott olvasni. A későbbi évekből megemlíthetném Banczerowski Janusz, Zimányi Árpád, Prószéky Gábor, Kiss Jenő, Kemény Gábor, Koltói Ádám, Pusztay János, Büky László, Pomozi Péter, Minya Károly, Síklaki István, Posgay Ildikó, Ortutay Katalin nevét. Nagy segítségünkre van a nyelvművelő munkában hosszú évek óta Balázs Géza. Az utóbbi években több fiatal nyelvész is sikerült bevonni a Szarvas Napok munkájába. Bóna Judit, Sólyom Réka, Kugler Nóra, Szoták Szilvia nevét szeretném megemlíteni, akik a legutóbbi két évben jártak nálunk. A magyarországi nyelvészekon kívül több határon túli nyelvész is megfordult a Szarvas Napokon, közülük is szeretnék egy-két nevet megemlíteni – mindenekelőtt Péntek János tanár urat és Szabómihály Gizellát. A hazai (vajdasági) nyelvészek közül is nagyon sokan részt vettek a Szarvas Napokon – vagy reményeink szerint az elkövetkezendő időkben részt fognak venni. Közülük a teljesség igénye nélkül szintén csak néhány nevet említenék: Penavin Olgát, Ágoston Mihály tanár urat, Lánicz Irént, Csányi Erzsébetet, Molnár Csikós Lászlót, Cseh Mártát, Katona Editet, Göncz Lajost, Papp Györgyöt, Silling Istvánt, Rajslil Ilonát,

- Az egyesület 2013-ban volt 20 éves. Hogyan idézték fel az évfordulón az alapítást?

HÉ: 2013. november 11-én ünnepeltük a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület fennállásának 20. évfordulóját. Az adai Városháza dísztermében emlékeztünk meg erről az eseményről. Az Egyesület elnökeként visszatekintettem az alapítás körülményeire, azokra az eseményekre, mozzanatokra, amelyek közepette létrehoztuk Egyesületünket. A Szarvas Gábor emléke előtti tisztelgés szándéka mellett a Nyelvművelő Napok kiszélesítésére, folyamatos fenntartására, új tartalmakkal való megtöltésére irányuló törekvés vezetett minket, és tágabb értelemben az a szándék, hogy a kisebbség fogyatkozása ellen az anyanyelv megtartó erejének tudatosításával vegyük fel a harcot. Az ünnepi rendezvényen Balázs Géza méltatta Egyesületünket és tartott

előadást, majd Lánicz Irén, az újvidéki egyetem nyelvészprofesszora értékelte Egyesületünket és tartott előadást. Ünnepi műsorunk alkalmával zenés-irodalmi összeállítással tisztelegtünk – a zentai Mécsvirág Együttes előadásában - a nyolcvanöt évvel ezelőtt született vajdasági költő, Fehér Ferenc emléke előtt.

- Mire a legbüszkébbek a négy évtizedből?

HÉ: Nem könnyű erre a kérdésre válaszolni, mert ha valaki valamire büszke, az eleve hivalkodásnak tűnik, másfelől a nyelvvel való foglalkozásnak nincsenek kézzel fogható, mérhető, bármilyen módszerrel kimutatható eredményei. Ha mégis megpróbálnék válaszolni a kérdésre, azt említeném meg, hogy nagyon örülünk annak, hogy mára a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok Vajdaság egyik „nagyrendezvényévé”, mondhatjuk talán így is, „intézményévé” nőtte ki magát, határon innen és túl jelentős hírnevet vívott ki magának az anyanyelv ügyéért való tevékenységével, s ebben a mi munkánknak komoly szerepe volt. Szerény anyagi lehetőségeink ellenére 22 kiadványt tudtunk megjelentetni, a Szarvas Napokon elhangzott előadások és más írásos dokumentumok anyagát. Néha magunk is csodálkozunk: hogyan sikerült ez? Honlapunk fent van a világhálón, bár az utóbbi évek anyaga még pontosításra és kiegészítésre szorul. Talán arra is büszkéek lehetünk, hogy munkánk során igyekeztünk mindig megtalálni a közös hangot, kerestük az együttműködés lehetőségét, kerültük a konfliktusokat, és talán nem tűnik hivalkodásnak, ha úgy érzem, hogy tevékenységünk nélkül szegényebb lenne a vajdasági és az egész magyar kultúra.

- Hódi Sándor több munkát is írt a nemzetstratégiáról. Ebben hol és hogyan foglal helyet a nyelvstratégia?

HS: Az elmúlt években sokat foglalkoztam a kisebbségek helyzetével, ennek az a kézenfekvő magyarázata, hogy magam is kisebbségi sorban élek. Mindennapi tapasztalat volt számomra, hogy az anyanyelv kiszorul az élet bizonyos színtereiről: nyelvi hiányállapot lép fel, ami magában hordozza a további nyelvromlás és nyelvvesztés lehetőségét. Nem lehet eltekinteni attól a sajnálatos körülménytől, hogy a környező országokban a magyar nyelv mindenütt alárendelt státusban van, hogy a magyarokat folyamatosan

nyelvi hátrányú megkülönböztetések érik, a népesség erőteljesen deklasszálódik és asszimilálódik. Ez juttatott el ahhoz a felismeréshez, hogy nem elég a nyelvi egyenjogúságról beszélni, hanem ki kell mondani, hogy a nyelv helyzete és az adott nyelvet beszélő nép társadalmi helyzete szorosan összefügg egymással. Nyelvi jogokról, nyelvi egyenjogúságról beszélni az önrendelkezés lehetősége nélkül üres szemfényvesztés. Nos, hozzá is kezdtem egy magyar autonómia-tervezet kidolgozásához, amely a Trianon óta fennálló hátrányos helyzet orvoslását lett volna hivatott szolgálni. Mivel korlátozódik a tér, ahol a magyar nyelvet az utódállamokban még használni lehet, a tervezett nemzetstratégiát nem lehet egy jól átgondolt nyelvstratégiától elválasztani: értelemszerűen a magyar nyelv védelme lenne a magyar nemzetstratégia egyik sarktétele. A magyar nemzetstratégiának természetesen egy meglehetősen bonyolult világpolitikai helyzethez kell igazodnia, anélkül azonban, hogy az anyanyelv presztízsének növelése, elsajátításának, korszerűsítésének és művelésének a kérdése háttérbe kerülhetne. Ellenkezőleg, ez Magyarország számára elsőrendű állami feladat. Nevezetesen, hogy a magyar nyelvnek a Kárpát-medencében élő magyarok számára anyanyelvként kell megmaradnia. Mivel – mint mondtam – a nyelv helyzete és az adott nyelvet beszélő nép társadalmi helyzete szorosan összefügg egymással, önmagukban véve a nyelvi jogok mit sem érnek a kisebbségek (magyar nemzetrészek) helyzetének közigazgatási és politikai rendezése nélkül, ami a gyakorlatban az autonómiák rendszerének a kiépítését és biztosítását jelenti. Ezért a nemzetstratégia második sarktétele a nemzeti önrendelkezés kérdése. Tudom, hogy a tudós emberek a politikát nem nagyon szeretik, de hadd szögezzem le, hogy a nemzet (és nemzetrészek) megmaradásának kérdése alapvetően nem tudományos, hanem politikai, kulturális kérdés. Azt már csak zárójelben szeretném megjegyezni, hogy meglátásom szerint végső soron a magyar tudománynak is az lenne az elsődleges feladata, hogy a vergődő nemzettest életmegnyilvánulásainak és igényeinek a hű kifejezője legyen. A magyar nyelv vonatkozásában is. Lehet-e a magyar nyelv háttérbe szorulását, értékvesztését, a nyelvromlást, nyelvvesztést természetes folya-

matnak tekinteni? Aligha. Ez csak egyik tünete a nemzettest egészében lejátszódó társadalmi-életetani folyamatoknak. Amint azt többször is kifejtettem, meglátásom szerint a nagy, alapvető dilemmát a nemzeti közösséghez való érzelmi-tudati kapcsolat, illetve annak lazulása jelenti, ami szorosan összefügg az adott nemzeti közösség kohéziójának csökkenésével.

- Hogyan foglalnák össze röviden a vajdasági magyar nyelvvel kapcsolatos feladatokat?

HÉ: Én a vajdasági magyar nyelvvel kapcsolatos intézményesítésében látom az előrelépés fontos lehetőségét. Több éve fáradozom egy magyar nyelvi intézet vagy nyelvi iroda felállítása ügyében, számos tervet készítettem, s az évek során olyan előrehaladás történt ez ügyben, hogy a Magyar Nemzeti Tanács felkarolta a kezdeményezést. A határon túli régiókban mindenütt működnek ilyen típusú intézetek vagy irodák, egyedül Vajdaságban nincs egyelőre. A nyelvi intézetnek vagy irodának egyébként jogi akadályai nincsenek, egyedül anyagi feltételeken múlik ennek működtetése. Azért szorgalmaznám a nyelvi intézet vagy iroda működtetését, mert úgy érzem, hogy a nyelvvel kapcsolatos ügyek – kisebbségi körülmények között különösképp – a civil szféra lehetőségein túlmutató feladat,

HS: Trianon óta általában csak a magyarság gazdasági, politikai tévesztéséről szoktunk beszélni. A tévesztés mellett azonban magában a közösségben is felléphetnek olyan folyamatok, amelyek nyilvánvalóan rombolják, gyengítik az adott közösség értékrendjét, gazdasági összetartó erejét, immunrendszerét, amit jobb szó híján a közösség szivacsosodásának neveznék. Egy nemzet hanyatlása nem a születésszám csökkenésével kezdődik, hanem egy sokkal általánosabb társadalmi válság jele. Sokévi munkásságom során ismételten megpróbáltam rámutatni arra, hogy a magyarság demográfiai zsugorodása, az elöregedés, az apró falvak elnéptelenedése, a katasztrofális népegészségügyi helyzet, az elvándorlás, a sokféle lelki sérülés, az alkoholizmus, az öngyilkosság, mind szoros összefüggésben állnak a kollektív lelkiállattal, a nemzeti tudat sérülésével, folyamatos leépülésével.

Az új nemzetstratégia, ami vélhetően a magyar nemzetközösségi társulás új formáját is je-

lenti, reményeim szerint esélyt kínál a magyarság számára nemcsak a túlélési stratégiához, hanem a nemzet erősödéséhez, szellemi, anyagi és létszámbeli gyarapodásához is. Meglátásom szerint a délvidéki magyarság (megmaradása) csak ennek a nyelvi, kulturális, gazdasági és politikai kapcsolathálónak a részeként képzelhető el.

- Hogyan készülnek a soron következő adai rendezvényre?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat tulajdonképpen egész évben szervezzük. Az év elején első szervezőbizottsági ülésünkön határozzuk meg a soron következő rendezvény témáját, és ennek szellemében meghatározzuk hagyományos nyelvészeti pályázataink témáit az általános iskolások, a középiskolások és a felnőttek részére, és e pályázatokat közzétesszük a vajdasági médiában. További szervezőbizottsági üléseinken pedig a rendezvénysorozat soron következő feladataival foglalkozunk: előadók felkérése, kiállítás megszervezése, kísérő műsorok tervezése. Jelenleg a 2013-as évi Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok kiadványának összeállításával foglalkozunk: az anyagok már beérkeztek, most folyik a szerkesztés. Általában a következő évi Nyelvművelő Napokra készül el a kötet, de az utóbbi pár évben már hamarabb sikerült megjelentetni. Valószínűen ez alkalommal is így lesz.

Névjegy:

Hódi Éva

Budapesten született, az ELTE BTK magyar-orsz szakán szerzett középiskolai taná-

ri képesítést. Bölcsészdoktor (1984). 1975 óta Jugoszláviában (Szerbiában) Adán él. Belgrádban könyvtáros szakvizsgát tett (1993). Az adai középiskolában tanított, majd a Szarvas Gábor Könyvtár könyvtárvezetője, később igazgatója volt. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület elnöke. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Kiadványok és számos más könyv szerkesztője, társszerzője, az Egy kis nyelvi tücsök és bogár c. könyv szerzője.

Hódi Sándor

Pszichológus, közíró, társadalomkutató, a Magyar Nemzeti Tanács Tájékoztatási Bizottságának elnöke. 1943-ban született Kistószegen, az általános iskolát Torontálországban, a gimnáziumot Nagybecskerekken végezte. Budapesten, az ELTE BTK pszichológia szakán klinikus szakpszichológus oklevelet szerzett. Bölcsészdoktor (1974), majd 1975-ben Zágrábban tudományos doktori címet szerzett. Üzempszichológusként, majd klinikus pszichológusként dolgozott Adán, néhány évig a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanára Zentán. 2001-től a Széchenyi István Stratégiakutató Társaság elnöke. Szakterülete: öngyilkosság-kutatás, társadalmi devianciák, nemzeti identitászavarok, családkutatás, tehetséggondozás, kisebbségkutatás. Eddig 30 önálló könyve jelent meg, további harminc könyvnek szerkesztője és/vagy társszerzője, több mint 300 tanulmány vagy esszé szerzője.

Az interjú rövidített változata, más címmel, megjelent az Édes Anyanyelvünk 2014/1. számában. (A szerk.)